

ÇOCUKLARA SORUMLULUK KAZANDIRMADA EBEVEYNLERİN BHTG YAKLAŞIMINI UYGULAMA DURUMLARI: BİR DURUM ÇALIŞMASI*

Mehmet TAŞDEMİR**

Gülen DAĞISTAN***

ÖZET

Bu araştırma ile sorumluluk ve eğitim ilişkisi incelenmiş ve ebeveynlerin çocuklarının sorumluluk bilinci konusundaki görüşleri ve çocuğa sorumluluk kazandırma sürecinde Bilgilendirme, Hatırlatma, Takip ve Geri bildirim (BTGH) gibi temel öğeleri uygulama biçimleri ve neler yaptıkları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırmada aşağıdaki problem ve buna dayalı oluşturulan alt problemlere cevap aranmaya çalışılmıştır.

Ebeveynlerin çocuklarının sorumluluk bilinci konusundaki görüşleri nelerdir, Ebeveynler sorumluluk kazandırmaya yönelik BTGH öğelerini uygulamakta mıdır ve bu konuda neler yapmaktadır?

Araştırma nitel araştırma türünde bir durum çalışmasıdır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda, gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak da tanımlanabilir. Bu araştırmalarda kültür analizi, olgubilim, kuram oluşturma, durum çalışması, eylem araştırması türünde farklı araştırma gelenekleri/ stratejileri/ yaklaşımları kullanılır. Bu çalışmada da durum çalışması yaklaşımı benimsenmiş olup, görüşme yolu ile veri toplama işlemi gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu amaçsal örnekleme yöntemlerinden aykırı durum örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir.

Bu araştırmada çalışma gurubunu oluşturan ebeveynlerin belirlenmesinde sınıflarında akademik olarak başarılı, orta başarılı ve başarısız olduğu öğretmenlerin “öğrenci karteksi incelemesine dayalı” tespitine göre belirlenmiş öğrenci ebeveynlerine ulaşılmıştır. Böylece çocuklarının akademik başarılarına göre ebeveynlerin sorumluluk kazandırma sürecinde BHTG tekniğini işe koşma durumları betimlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2013-2014 eğitim-öğretim yılı II. Dönemi Yozgat/Yerköy Reşat Akyön Ortaokulu öğrenci ebeveynleri oluşturmaktadır. Araştırmada, %36’sı başarılı, %35’i orta seviyede, %29’u başarısız olan toplam 99 öğrencinin ebeveyni

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Doç. Dr. Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim ABD, El-mek: mtasdemir@ahievran.edu.tr & mtasdemir1963@gmail.com

*** Öğretmen. Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Yüksel Lisans Öğrencisi, El-mek: gulendagistan2008@gmail.com

ile görüşme yapılmıştır. Ebeveynlerin: %64'ü kadın, %36'sı erkek; %60'ı ilköğretim, %34'ü lise, %6'sı da yükseköğretim mezunu; %55'i orta düzeyde, %31'i düşük düzeyde, %10'u çok düşük düzeyde ve %4'ü de yüksek düzeyde yaşam standardına sahiptir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Formun geliştirilmesinde alan yazın taramasının ardından geliştirilen taslak görüşme formu 5 uzman değerlendirmesine dayalı olarak geliştirilmiştir. Geliştirilen taslak form 15 öğrenci velisine uygulanarak yönerge ve maddelerin açık ve anlaşılabilirliği test edilmiştir. Ön uygulama sonucuna göre gerekli düzeltmeler yapılarak son şekli verilmiştir. Bu süreçte soruların güvenilirliği Miles & Huberman'ın (1994) formülü ($Güvenirlik = Görüş\ birliği / Görüş\ birliği + Görüş\ ayrılığı$) kullanılarak, 0,70 üzeri olan maddeler alınmıştır. Araştırmada kullanılan formu oluşturan tüm maddelere dayalı olarak hesaplanan uyum katsayısı 0,80 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu uyum katsayısı maddelerin değerlendirmeciler tarafından yüksek güvenilirlikte kullanılabileceğini göstermektedir. Bu doğrultuda oluşturulan görüşme formu kişisel bilgileri içeren yapılandırılmış 3 madde ile görüş belirleme ile ilgili yarı yapılandırılmış, 5 açık uçlu maddeden oluşturulmuştur.

Araştırmada ebeveynlerden cinsiyetleri, eğitim düzeyleri ve toplam gelirlerinin kendilerine nasıl bir yaşam standardı sağladığı konusundaki yapılandırılmış maddeleri cevaplamaları, çocuklarının sorumluluk bilinci ve sorumluluk kazandırma sürecinin bilgilendirme, hatırlatma, takip ve geri bildirim gibi temel öğeleri konusunda görüş belirtmeleri istenmiştir. Yazılı olarak elde edilen görüşler içerik analizi yöntemlerinden frekans analizi yoluyla incelenmiştir. Verilerin geçerliğini sağlamak için belirtilen bütün görüşler orijinal ifadelerle araştırma raporunda açıklanmıştır.

Araştırmada ebeveyn görüşlerine göre çocuklarının genel olarak sorumluluk bilincine sahip oldukları ve başarı düzeyine bağlı olarak sorumluluk almalarının azaldığı söylenebilir. Öğrencilerin sorumluluk alma durumları öğrenci başarı durumlarına göre açıklandığında; Başarılı öğrencilerin *genelde her zaman her konuda sorumluluk aldıkları*; orta başarılı öğrencilerin *kısmen/ara sıra sorumluluk aldıkları* ve düşük başarılı öğrencilerinde *sadece diğer bazı konularda sorumluluk aldıkları* tespit edilmiştir. Başarısız öğrenciler sorumlulukları konusunda *bilgilendirilmek, hatırlatılmak ve teşvik edilmek* eğilimi göstermektedirler. Orta başarılılar ise, *genelde ödevlerini yaptıkları, merhamet ve dayanışma içinde oldukları, odaklandığı, sevdiği, anladığı konulara karşı sorumluluk yüklendikleri* görülmektedir. Başarılı öğrencilerin *sorumluluk almaları konusunda özel bir durum içerisinde olmadıkları ve her zaman her konuda sorumluluk alıp, kendilerinden yapılmasını bekledikleri her türlü sorumluluğu yerine getirdikleri* görülmektedir. Araştırma bulgularına göre, sorumluluk kazandırma sürecinin temel ve değişmez öğelerini oluşturan bilgi verme, hatırlatma, takip ve geribildirim verme ebeveynlerin büyük çoğunluğu tarafından uygulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sorumluluk, sorumluluk bilinci, sorumluluk eğitimi, ebeveyn

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

IN GAINING RESPONSIBILITY TO CHILDREN, PARENTS' PRACTICE CASES OF IRFF APPROACH: A CASE STUDY

ABSTRACT

In this study, relation between responsibility and education is researched and parents' views about their children's sense of responsibility, in the process of gaining responsibility to children, parents' course of practice the basics like Informing, Recall, Follow, Feedback (IRFF) and what parents practice are studied to find out. In the research, problem and sub problems below which are formed based on the problem are studied to answer.

What are parents' opinions about their children's sense of responsibility, do parents practice IRFF items aimed at gaining responsibility and what do they practice in this regard?

Sub problem 1: What do parents think about whether their children gain responsibility or not?

Sub problem 2: Do parents inform their children about gaining responsibility on something? What kind of information do they give?

Sub problem 3: Do parents recall their children's responsibilities on something? What do they practice in this regard?

Sub problem 4: Do parents follow their children's responsibilities on something? What do they practice in this regard?

Sub problem 5: Do parents receive feedback on their children's responsibilities on something? What do they practice in this regard?

This research is a case study in the sort of qualitative research. Qualitative research might be defined as the research in which the methods of qualitative data collection are used such as observation, interview and document analysis and a qualitative process is followed to present senses and events realistically and wholly in their natural environment. In this research, various research strategies such as culture analysis, phenomenological method, grounded theory, case study, activity research are used. In this study, case study is internalized and data collection is carried out by interviewing.

Study group is determined by extreme case sampling method which is one of purposeful sampling methods. Purposeful sampling enables researching profoundly by choosing information-rich cases suitable for the aim of the study. It is preferred to study on one or more cases which have apparent criteria or apparent qualities. By this way, parents' using case the IRFF technique in the process of gaining responsibility is studied to describe in terms of students' academic failure. Study group of research is composed of 2013-2014 academic year, second term, Yozgat/Yerköy Reşat Akyön Secondary School students' parents. In the research, 36% successful, 35% mid-range, 29% unsuccessful and totally 99 students' parents are interviewed. 64% of parents is female and 36% is male; 60% of parents graduate from primary school, 34% graduate from high school and 6% graduate from higher education; 55% of parents have mid-level standards of living,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

31% have low standards of living, 10% have rock bottom standards of living and 4% have high standards of living.

In the search, semi-structured interview form is used as a data collection tool. In the process of developing the form, draft interview form which is developed subsequent to reviewing of literature is predicated on five expert appraisals. By applying the draft form to fifteen students' parents, clarity and pellucidity of instructions and substances is tested. Based on preliminary application result, by making necessary correction the form is put the last touches on. In this process, the form was analysed with percentage of compliance which is proposed by Miles and Huberman (1994). "Consensus" and "Dissensus" points are counted and substances which are achieved consensus are determined. In this search within five substances, the ones which are achieved over 70% consensus rate form scale. In the present study, calculated on the basis of all of the compliance coefficient was calculated to be 0,80. Based on preliminary application result, by making necessary correction the form is put the last touches on. Final form is composed of three structured substances which include personal details and five semi-structured, open ended substances related to view determination.

In the study, parents are asked to answer the structured substances concerning their gender, level of education and how standard of living their total income provides them; to opine on their children's sense of responsibility and the basics of gaining responsibility process like Informing, Recall, Follow and Feedback (IRFF). Opinions which are acquired in written are reviewed via frequency analysis which is one of content analysis methods. All stated opinions are made public with original statements in research report for data validation. According to Yıldırım and Şimşek (2008), to evidence validity and reliability, reporting in detail collected data and comments of researcher about how reaches to results are among important criteria of validity in a qualitative research. In this search, data analysis process is explained in detail and acquired opinions are included in findings section.

In the search, with reference to parents' views it is reported that their children have sense of responsibility in general but they take on fewer responsibilities based on their success level. When students' taking on responsibility circumstances are clarified with regard to their academic standing, it is ascertained that successful students *always take on responsibility in every respect*, mid-range students *sometimes take on responsibility* and unsuccessful students *take on responsibility just in some respects*. Unsuccessful students show tendency to be *informed, recalled and encouraged* in relation to their responsibility. It is seen that mid-range students generally *do their homework, are merciful and in solidarity and assume responsibility for subjects that they focus on, like and understand*. As to successful students, they are *not in a special occasion on taking on responsibility, always take on responsibility in every respect and discharge all manner of responsibilities which are expected to them*. According to the research findings, informing, recall, follow and feedback, that are the basics of process of gaining responsibility, are practiced by the great majority of parents.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Key words: Responsibility, sense of responsibility, responsibility training, parents

Giriş

Kavramsal çerçeve

Sorumluluk duygusu insana özgüdür ve insanın sosyal hayata dönük yönüdür. İnsanda potansiyel olarak var olup sosyal çevreyle olan etkileşimle gelişme göstermektedir. Sorumluluk, başkalarının kendi gereksinimlerini karşılamalarına engel olmayacak şekilde, bireyin kendi gereksinimlerini karşılama yeteneği (Glasser,1990), erken çocukluk döneminden başlayarak, çocuğun yaşına, cinsiyetine ve gelişim düzeyine uygun olarak görevlerini yerine getirmesidir (Yavuzer, 2007) olarak tanımlanmaktadır. Dökmen'e (2000) göre, bir insan, belirli duyguların ve düşüncelerin uzantısı olarak yaptığı veya yapmadığı şeylerden ötürü başka insanların veya şeylerin etkilendiğini fark edip ifade ederse, bu duyguların düşüncelerin ve davranışların kendisine ait olduğunu kabul ederse, söz konusu duygularının, düşüncelerinin ve davranışlarının sorumluluğunu almış olur. Dhillon'a (2002) göre de bilgi çağındaki teknolojik gelişmeler, sanal ortamdaki ilişkilerin kazandığı farklı sosyal ilişkiler nedeniyle günümüzde sorumluluk kavramının kapsamında ve tanımında farklı boyutlar ortaya çıkmıştır (akt: Töremen, 2011). Fester'e göre sorumluluk sahibi kişi, kendilerine ve başkalarına karşı saygılıdır. Üstüne düşen görevleri yerine getirir. İşlerini kendi kendine yürütür ve başkalarına gereksiz yere yük olmak istemez. Öz değerinin bilincindedir. Duygu, düşünce ve davranışlarından yalnız kendini sorumlu tutar. Hak etmediğini almaya kalkmaz. Çalışkan bir insan, iyi bir ana-baba ve iyi bir komşudur (Lucker, 1994' den akt: Çıkılı vd., 2002).

Bir yaşam becerisi olarak sorumluluk, çocukların yaşam boyu başarılı olmalarında ve öz disiplin kazanmalarında etkindir ve bu beceriyi çocuklar ailelerinden, arkadaş çevrelerinden, toplumdan ve okullarından kazanırlar. Jerkins'e (1994) göre, çocuklar sorumluluğu biz öğrettiğimiz zaman öğrenirler. Öğretmenin (öğretmek) sorumluluğu kolay iş değildir ve öğretmenler tarafından verilecek sorumluluk eğitimi işi de şansa bırakılmamalıdır. Sorumluluk hissi kendiliğinden gelişen bir his değildir. Öyleyse çocukların daha sorumlu yetişebilmeleri için bazı tedbirlerin alınması gereklidir (akt: Çıkılı vd., 2002; Özen, 2002). Cüceloğlu'na (2011) göre, bu becerinin gelişmesi için insanın sorumluluk alabileceği bir ortamda yetişmesi gerekir. Kişinin yetiştiği ortamda, kendisi için seçim yapma ve yaptığı seçimin sonuçlarından sorumlu olma fırsatı verilmemişse, sorumluluk duygusu gelişemez Sorumlulukları konusunda ilgili öğrencilerle sadece konuşarak onlarda toplum ve kendileri adına sorumluluk duygusunun geliştirilmesi de beklenemez. Sorumluluğu geliştirme aktif bir uygulamadır. Öğrencilere kendi deneyimleriyle sorumluluk duygusunu geliştirmeleri ve sorumluluğu öğrenme fırsatları sunulmalıdır (McCabe and Rhodes, 1992' den akt: Ackerman vd., 1997).

Mackenzie' ye (2000) göre ev işleri, çocuklara sorumluluk kazandırma ve kendilerini ailenin yararlı ve değerli bir üyesi hissetmelerine yardımcı olması konusunda mükemmel sonuçlar veren yöntemlerdir. Çocuklarınız erken de başlasa, geç de kalsa, ev işleri ile ilgili kurallarınızın kesinliği onları desteklemek için kullandığınız sınırların belirginliğine bağlıdır. Belirgin sınırlar çocuklara ev işleri yapma sorumluluğu kazandırmanın anahtarıdır. Dodson'a (2000) göre, disiplin konuya uyum sağlamaktır. "Uyum sağlamak eğitimin temelidir. Birçok anne-baba, çocuğuna disiplin kurallarını öğretirken eğitim psikolojisinin bu temel prensibini göz ardı ederek çocukları ile uyum sağlama zahmetine girmeden onlardan isteklerde bulunur ve onların yerine kararlar verirler. Aynı yanlış bazı öğretmenler için de geçerlidir. Okuldaki öğretmen de evdeki öğretmen (anne-baba) de ilişkilerde öncelikle ahenk yaratmalıdır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Çocukların içinde doğup büyüdüğü ve ilk eğitimi aldığı kurum olarak aile okul eğitiminden de büyük ölçüde sorumludur. Yeşil'e (2003) göre, aile ortamı sınıf ortamına göre sorumluluk eğitimine daha uygundur. Bu sebepten, eğitim sürecinde okul aile işbirliği çocukların gelişimi ve başarısı açısından büyük öneme sahiptir. Naftchi-Ardebili (1995) de, aile katılımını arttırmak için öğretmenlerin, okul personelinin ve ailelerin okul-aile işbirliği için hazırlanmaları gerektiğini belirtmiştir. European Commission'nunca (2009), sorumluluk, en önemli toplumsal değerlerden biri olarak görülüp, okul öncesinde kazanılması gereken sosyal beceri ve değerlerden biri olarak kabul edilmekte ve sorumluluk eğitimi sürecinde ailenin etkisi üzerine yapılacak çalışmalarda, aile tüm yönleri ile değerlendirilmektedir. Baker ve Soden'e (1988) göre, yapılan çalışmalarda bu etki iyi ölçülememekte ve değişkenler iyi belirlenmemektedir. Ailenin sosyo-ekonomik durumu gibi farklı değişkenler de ele alınmalıdır. Çocukların en çok etkileşim içinde bulunduğu iki kurum olarak aile ve okul, sorumluluk eğitiminde önemli rol oynamaktadır. Hamby'e (1992) göre de çocukların eğitiminden ve geleceğinden öncelikli olarak aile, sonra da okul sorumludur. Okul ve aile, eğitim işlevleri diğer işlevlerinin önüne geçen iki kurum olarak görülmektedir.

Scales vd.'nin (2000), 6. 7. ve -8. sınıflarda öğrencilerin sorumluluk düzeylerini belirleyen bir araştırma bulgularına göre, 6. sınıf öğrencileri, entelektüel başarıları için sorumluluk alma konusunda, 8. sınıf dışındaki diğer tüm öğrencilerden daha fazla puan almışlardır. Yine altıncı sınıf öğrencileri aileleriyle okul hakkında konuşma hususunda da diğer öğrenciler daha önde bulunmaktadır. Bu durum, 6. sınıf öğrencilerinin genellikle aileleriyle daha sık ve olumlu iletişim içinde oldukları ve okula karşı daha bağlı ve ilişkili oldukları şeklinde yorumlanmıştır. Such ve Walker (2004) da, yaptıkları çalışmada çocukların bakış açılarından sorumluluk kavramını analiz etmişlerdir. İngiltere'nin orta doğusunda yaşayan 9-10 yaşlarındaki 29 çocukla derinlemesine röportajlar yapmışlardır. Araştırmada çocuklar, evdeki sorumlulukları günlük yaşamın kaçınılmaz ve normal bir parçası olarak algılamaktadırlar. Ayrıca çocuklar 'dürüstlük ve adalet' değerlerini ana sorumluluk olarak vurgulamakta ve sorumluluğun, ahlaki dünyalarının çok önemli bir parçası olduğuna dikkat çekmektedirler. Golzar'ın (2006) araştırmasında kız öğrencilerin erkeklerden, içten denetimli öğrencilerin dıştan denetimlilerden ve akademik başarıları yüksek olan öğrencilerin düşük olanlardan daha yüksek puan aldıklarını göstermiştir. Damiani (1999) erkek ve kız çocuklar arasında eve ve kardeşe bakma sorumluluğunun ve özürülü bir kardeşi kabullenmenin farklılaşıp farklılaşmadığı konulu araştırmasında; kız çocuklarda eve yönelik sorumluluk alma ve kardeşi sahiplenme düzeyi erkek çocuklara oranla daha yüksek olduğu bulunmuştur. Hamilton ve Fenzel (1988) araştırma sonuçlarına göre; kızlar ve erkekler arasında, çocuk esirgeme kurumlarında ve normal aile içinde yetişen çocuklar arasında sosyal sorumluluk açısından anlamlı fark bulunmuştur. Sonuçlar, kızlar ve ailede yetişen çocukların sorumluluk düzeylerinin diğer gruba göre daha yüksek olduğunu göstermiştir. Bradley ve Caldwell'in (1979) farklı aile yapılarına sahip öğrencilerle yaptıkları bir çalışmada bazı çevresel faktörler ile sorumluluk düzeyi ve denetim odağı arasında ilişki ortaya çıkmıştır. Gurur ve sosyal olgunluk gibi faktörleri teşvik eden ailelerin çocuklarının anketten aldıkları puanlar daha yüksektir. Ayrıca bu öğrencilerin içten deneyimli oldukları da elde edilen bulgular arasındadır. Zimmerman ve Kitsantas'ın (2005) akademik sorumlulukları yerine getirme ve akademik başarı arasındaki ilişkiyi inceledikleri bir çalışmada, ev ödevlerini tam olarak yapan, okula geç kalmayan, devamsızlık yapmayan veya çok az yapan, yani akademik sorumluluklarını yerine getiren öğrencilerin akademik başarılarının da yüksek olduğunu göstermiştir.

Çocukta sorumluluk bilinci ve sorumluluk duygusunun gelişimi

Sorumluluk eğitimi; her şeyden önce kendi sorumluluklarının bilincinde olan, çevresi, toplumu ve devleti ile uyum içinde ve onlara karşı da sorumluluklarını yerine getirme istek ve çabasında olan bireyler yetiştirme sürecidir (Şahan, 2011). Babadoğan'a (2003) göre ise sorumluluk eğitimi, eğitim ve psikoloji ilkelerine dayalı bir sorun çözme sürecidir. Bu süreç,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

planlanmış birtakım oluşumlar üzerine oturur. Sorumluluk eğitimi, planlı eğitim kurumları olan ilköğretimden yüksek öğretime kadar, eğitimin her kademesinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Civelek'e (2006) göre, sorumluluk bilincini kazanmak oldukça uzun bir süreç olmakla birlikte özellikle küçük yaşlarda kazanılmaya başlanması gereken bir değerdir (akt: Kısa, 2009).

Cüceloğlu'na (2001) göre, çocuğu tümüyle sorumluluğa boğan ana-baba olduğu gibi, tüm sorumluluğu kendi üzerine alan ve çocuklarını her türlü sorumluluktan kurtaran ana-baba da olabilir. İlki, katı ve kuralcı insanlar yetiştirirken, ikincisi yaşamını biçimlendirmekten aciz, sürekli başkalarının yönetiminde olmaya yönelik bireyler yetiştirir. Çocuklara kendi yaşamlarından kendilerinin sorumlu olmasını öğretmek, anne ve babanın yapabileceği en sağlıklı ve önemli görevlerden biridir. Yani sorumluluk duygusu, kazanılabilen bir beceridir denilebilir. Küçük yaşlardan itibaren çocuklara gelişimlerine ve becerilerine uygun sorumluluklar verilerek, yaptıklarının sonuçlarını görme fırsatları sağlanarak, sosyal açıdan onaylanan ve onaylanmayan davranışlar öğretilerek, karar verme becerisi kazandırılarak ve olumlu model olunarak onların sorumluluk duygusu kazanmalarına yardımcı olunabilir.

Öz belirleme kuramında (self-determination theory) belirtildiği gibi, bireyde herhangi bir konuda kalıcı davranış değişikliğinin oluşabilmesi ve sorumluluk bilincinin gelişebilmesi için o konudaki uygulamaların bireyin kendi özgür seçimlerinden ve içsel motivasyonundan kaynağını alması gerekmektedir. Tamamen dışsal kontrolden kaynağını alan bir motivasyonun sadece geçici bir davranış değişikliğine yol açtığı düşünülmektedir (Deci ve Ryan, 2000' den akt: Töremen, 2011). Bu sebepten, sorumluluk eğitimi sürecinde, öncelikle kişinin ilgili değerleri benimseyip içselleştirmesi, iç kontrol becerisini geliştirmesi ve bu değerlere paralel davranacak bilince ulaşması sağlanmalıdır.

Sorumluluk eğitimi

Bütün bireyler rolleri gereği, hayatları boyunca birtakım sorumluluklara sahiptir. Sorumluluk bilinci bireyi, sosyal hayattan akademik hayata; iş başarısından kişisel gelişime kadar her alanda etkilemektedir. Dolayısıyla birey, doğumundan ölümüne dek sorumluluklardan bağımsız bir yaşam sürememektedir. Bu bağlamda öğrenilen bir yaşam becerisi olarak sorumluluk, eğitim-öğretim kurumları olan okulların başlıca amaçlarından biridir. Bu amaç, sorumluluk eğitimi ile gerçekleştirilmektedir ve bu eğitim rastlantısal bir özellik taşımaz, tam aksine örgütsel birtakım oluşumlar üzerine şekillenmektedir. İyi bir sorumluluk eğitimi ile topluma uyum sağlayan, toplum kurallarına uyan, karşısındakini anlayabilen, kendi kararlarını cesaretle alıp bu kararlarının sonuçlarına katlanmayı bilen, bağımsız, tutarlı ve girişken kişiler yetiştirilebilir (Özden, 2002; Çelebi-Öncü, 2002' den akt: Kepenekçi, 2003).

Sorumluluk eğitiminin kapsamı

Sorumluluk kavramının çok geniş bir kavram olduğu dikkate alındığında; sorumluluk eğitiminin de olabildiğince kapsamlı bir alanı ilgilendirdiği söylenebilir. Balat, vd.'ne (2011) göre sorumluluk olgusunun da yer aldığı birçok evrensel değer, bazen dolaylı bazen de doğrudan olarak eğitim programları içinde öğretilir. Ancak onlara göre; aileler ve okulöncesi eğitimcileri, çocuklar için bu değerleri öğrenecekleri ilk modellerdir. Onlara öğretilenler ile yetişkinler tarafından sergilenen davranışlar arasında da bir tutarlılığın olması gerekir.

Douglass'a (2001) göre, sorumluluğun ilkeleri şunlardır:

1. Yaptığım her şey için sorumluyum. Eğer iyi yaparsam ödülüm alırım, eğer kötü yaparsam kendimin yaptığını kabul etmeli ve suçu başkasının üzerine atmamalıyım.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

2. İyi bir iş ve hayat tarzı için eğitimimden ben sorumluyum. Dolayısıyla benim yapmam gerekenleri kapasitem yeterli olduğu ölçüde kendim ve çevrem için başkaları değil, ben yaparım.

3. Ailemi ve çevremdeki diğer kişileri anlayış ve saygı çerçevesinde eğitmekten sorumluyum. Farklı olsak, farklı görünsek ve farklı düşünssek bile bu önemli olmamalı. Önemli olan her birimizin değerli bir insan olmasıdır.

4. Ben toplumuma, milletime, dünyama destek olmakla yükümlüyüm. Herkes için daha demokratik daha yaşama elverişli bir hayat için çalışmak herkesin görevidir.

5. Yeryüzü için sorumluyum; öyle ki, ona sevgiyle yaklaşım her zaman onu korurum.

Sorumluluk eğitiminden sorumlu kurumlar

Bireylerde sorumluluk algısı çevre etkileşimi ile başlar. Yani sorumluluk bilinci doğuştan gelmeyip, sonradan eğitim yoluyla kazanılabilen bir olgudur. Bununla birlikte, sorumluluk kavramı herhangi bir ortamla sınırlandırılmayacak kadar kapsamlı ve çok yönlüdür. Doğumla birlikte ebeveynler model alınarak gelişmeye başlayan sorumluluk algısı üzerinde; arkadaş çevresi, okul, toplum, sivil toplum örgütleri, meslek kuruluşları gibi çok farklı etkenler devreye girer. Her birey yaşadığı ortamda birtakım sorumluluklar doğuran etkileşimlerde bulunmaktadır. Bu durum insanların etkileşimde bulunduğu her kurumu, onların sorumluluk bilincinin gelişiminden sorumlu tutmaktadır. Nitekim Jerkins (1994) sorumluluk hissini kendiliğinden gelişen bir his olmadığını belirterek, karşılıklı etkileşimlerle biçimlendiğini ifade etmektedir (Akt: Çıkılı vd., 2002). Bununla birlikte; birçok temel bilgi, duygu ve becerilerin kazandırılmasından öncelikle sorumlu olanlar; aileler, eğitimciler, eğitim kurumları ve arkadaş çevresi gibi sosyal ortamlardır (Çıkılı vd., 2002). Türkiye’de sorumluluk eğitimi, örgün eğitim programları içerisinde değerler eğitimi olarak çeşitli dersler içerisinde verilmeye çalışılmaktadır. Araştırmacılar, eğer okullarda düzenli bir değerler eğitimi verilmezse suç işleme oranlarının artacağını beklemektedirler. Genel olarak değerler ve değerler eğitimi, özel olarak ise din ve ahlâk konulu eğitimöğretim konuları sistemimiz içerisinde çok tartışılan bir konu olmaktadır (Taşdemir, 2009). Yaşaroğlu (2013) araştırmasına göre, İlkokul Hayat Bilgisi programında en çok tekrar eden değer eğitimi “sorumluluk” olarak gözlenmektedir. Sorumluluk bilincinin hayatın ilk dönemlerinde şekillendiği dikkate alındığında; aile, arkadaş çevresi ve öğretmen etkilerinin daha önemli hale geldiği söylenebilir. Özetle denebilir ki sorumluluk, insan hayatının her anında etki edebilen bir faktör olarak rol oynamaktadır. Bu nedenle sorumluluk eğitimi; insan yaşamının, insan ilişkilerinin mevcut olduğu her alanda etki bırakabilmektedir (Şahan, 2011).

Sorumluluk eğitiminde aile

Çocuğun doğduğu andan itibaren başlayıp, ilk izlenimleriyle gelişen sorumluluk algısı ailede başlar. Doğumdan sonraki ilk yıllar kişiliğin oluşumu bakımından kritik dönemdir ve aile tutumları, çocuğun eğitiminde ve kişiliğinin oluşumunda doğrudan etkilidir (Başaran, 1974). Bu açıdan ailenin, çocuğun gelişimi ve eğitiminden sorumlu başlıca kurum olduğu söylenebilir. Aile ortamı bireylerin dahil olduğu ve etkisinde kaldığı ilk sosyal ortamdır. Bu ortamda aileyi oluşturan tüm faktörler çocukların bir bütün olarak tüm gelişimlerinde önemli rollere sahiptir. Aile yapısı ve büyüklüğü ailedeki tüm yapı ve yaşantıyı etkileyen temel faktörlerden biri olarak çocukların sorumluluk gelişiminde de önemlidir. Özellikle köy dışı yaşantı merkezlerinde çekirdek aile yapısının giderek arttığı günümüzde çocukların sorumluluk bilincinin oluşmasında ebeveynlerin çocuk üzerindeki etkisi daha fazla önem kazanmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Çocuklara ebeveyn yaklaşımli sorumluluk kazandırma süreci

Civelek'e (2006) göre bireysel farklılıklar söz konusu olsa da sorumluluk kazandırmaya yönelik süreçte bazı 'temel ve değişmez' öğeler bulunmaktadır. Bunlar; Bilgilendirme, Takip, Geri bildirim ve Hatırlatmadır (akt: Kısa, 2009). İlk harflerinden kısaltılarak BTGH olarak kodlanabilecek olan bu süreç ebeveynlerin çocuklarına sorumluluk kazandırmalarında izleyebilecekleri sıralı işlemleri gerektirmektedir.

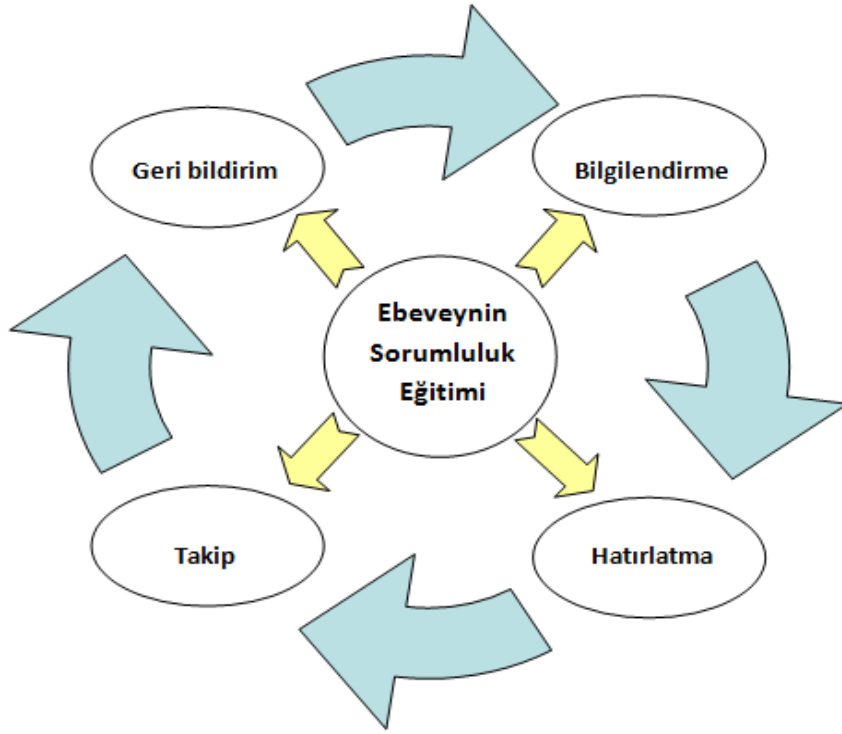
Bilgilendirme: Çocuğun davranışında istenen değişimin gerçekleşebilmesi için önce bu değişim hakkında bilgilendirilmesi gerekir. Çocuğun bu değişimi bir gereksinim olarak görebilmesi için nedenleri hakkında bilgi vermek önemlidir. Kuralların neden konduğu ve sorumluluğun önemi anlatılmalıdır. Çocuklar niçin bazı işleri yapmak zorunda olduklarını anlar ve bilirlerse, ailesine yardım etmeyi ve bağımsız davranmayı benimserler.

Takip: Bilgilendirmeden sonra, çocuğun söz konusu davranışı gösterebilmesi için bir süre tanınması gerekir, Bu süre içerisinde yapılan takip sonucunda sorumlu davranışın ortaya çıkıp çıkmadığına, ne sürede ortaya çıktığına, hangi zamanlarda davranışın yapıldığına ve yapılmadığına dikkat edilmelidir.

Geri bildirim: Belli bir süre sonra istendik davranışın uygulanışı hakkında çocuğu bilgilendirmek gerekir. Eğer istenen sorumlu davranışın sayısında artış varsa, uygun pekiştirenlerle motive edilmesi; eğer beklenen sorumlu davranışın ortaya çıkmasında sıkıntılar varsa, bu sıkıntılar ve olası nedenlerinin çocukla paylaşılması gerekir.

Hatırlatma: İstenen davranış eğer gerçekleşmiyorsa yeniden hatırlatma sürecine gidilmelidir. Yeniden bilgilendirmeyle başlayan bu süreç davranış oturana kadar devam etmelidir.

BHTG yaklaşımı ile ebeveynlerin çocuklarına sorumluluk kazandırma süreci şekil 1'deki döngüsel düzenekteki biçimi ile gösterilebilir. Bu süreçte sorumluluk kazandırması sürecini tüm unsurlarının ebeveynler tarafından sürekli bir süreç olarak etkileşimli bir yaklaşımla gerçekleştirilecek olması, çocuğun sürekliliği yüksek olan sorumlu davranışlar göstermesinde önemli rol oynayacaktır.

Şekil 1: BHTG yaklaşımı ile ebeveyn - çocuk sorumluluk kazandırma döngüsü

Araştırmanın amacı

Bu araştırma ile sorumluluk ve eğitim ilişkisi incelenmiş ve ebeveynlerin çocuklarının sorumluluk bilinci konusundaki görüşleri ve çocuğa sorumluluk kazandırma sürecinde Bilgilendirme, Hatırlatma, Takip ve Geri Bildirim (BHTG) gibi temel ve değişmez öğeleri uygulama biçimleri ve neler yaptıkları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Problem cümlesi

Ebeveynler çocuklarının sorumluluk bilinci konusundaki görüşleri nelerdir, Ebeveynler sorumluluk kazandırmaya yönelik BTGH öğelerini uygulamakta mıdır ve bu konuda neler yapmaktadır?

Alt Problem 1: Ebeveynler çocuklarının sorumluluk bilincini kazanıp kazanamadıkları konusunda ne düşünmektedir?

Alt Problem 2: Ebeveynler çocuklarının bir konuda sorumluluk kazanmasında onları bilgilendirmekte midir? Ne tür bilgiler vermektedir?

Alt Problem 3: Ebeveynler çocuklarının bir konuda yüklendiği sorumlulukları hatırlatmakta mıdır? Bu konuda neler yapmaktadır?

Alt Problem 4: Ebeveynler çocuklarının bir konuda almış olduğu sorumluluğu takip etmekte midir? Bu konuda neler yapmaktadır?

Alt Problem 5: Ebeveynler çocuklarının üstlendiği sorumluluklar hakkında geri bildirim almakta mıdır? Bu konuda neler yapmaktadır?

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Araştırmanın önemi

Sorumluluk kazandırma sürecinde önemli bir rol oynayan ailelerin, çocuklarının sorumluluk bilinci konusundaki görüşlerinin ortaya çıkarılması ve bu sürecin temel ve değişmez öğelerini uygulayıp uygulamadıklarının ve bu konuda neler yaptıklarının ortaya konması, ailelere yönelik bir eğitim sürecinin planlanıp gerçekleştirilmesinde ilgili kurum ve kuruluşlara geribildirim sağlayabilir.

Sınırlıklar

Araştırma, örneklem seçilen okul ve belirlenen çalışma gurubu görüşleri ile sınırlıdır. Sorumluluk kazandırma sürecinde ebeveyn ve çocuklarından oluşan çekirdek aile yapısı ve ailedeki anne babaların ilgili çocuğu hakkındaki görüşleri ve görüşme formunun kapsamı ile sınırlıdır.

Yöntem

Bu araştırma nitel araştırma türündedir. Myers (2000) ve Malterud'a (2001) göre; nitel araştırma, insanların yaşadığı dünyayı tüm yönleriyle anlama ve tanımlama çabasında olan bir araştırma türüdür (Akt: Kıncal, 2013). Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda, gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak da tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu araştırmalarda kültür analizi, olgubilim, kuram oluşturma, durum çalışması, eylem araştırması türünde farklı araştırma gelenekleri/ stratejileri/ yaklaşımları kullanılır. Bu çalışmada da durum çalışması yaklaşımı benimsenmiş olup, görüşme yolu ile veri toplama işlemi gerçekleştirilmiştir. Görüşme; araştırılan konuda karşılıklı konuşma yoluyla sözel bilgi toplama tekniğidir ve çoğunlukla yüz yüze yapılır. Görüşmeler, anket ve gözlem gibi bir çok yöntemle birleştirilerek te kullanılabilir. Görüşme belirli bir araştırma konusu veya bir soru hakkında derinlemesine bilgi sağlar (Kıncal, 2013; Büyüköztürk vd., 2013).

Çalışma grubu

Çalışma grubu amaçsal örnekleme yöntemlerinden Aykırı durum örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Amaçsal örnekleme (purposeful sampling) çalışmanın amacına dayalı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanır. Belli ölçütleri taşıyan veya belli özelliklere sahip bir veya daha fazla özel durumlarda çalışılmak istenildiğinde tercih edilir. Aykırı durum örnekleme (extreme or deviant case sampling) incelenen problemle ilgili olarak var olan bir birine aykırı(uç) durumların, örneklerin araştırmacıya değişkenliği daha net görme olanağı vereceği kabul edilir. Araştırmada amaç, uçlarla ilgili olarak değişkenliğin doğasını genelleme kaygısı yaşamadan ayrıntılı olarak görmek ise aykırı durum örnekleme iyi bir çözüm olabilir (Büyüköztürk vd., 2013). Bu araştırmada çalışma gurubunu oluşturan ebeveynlerin belirlenmesinde sınıflarında akademik olarak başarılı, orta başarılı ve düşük başarılı olduğu öğretmenlerin "öğrenci karteksi incelemesine dayalı" tespitine göre belirlenmiş öğrenci ebeveynlerine ulaşılmıştır. Böylece akademik başarılarına göre ebeveynlerin sorumluluk kazandırma sürecinde BHTG tekniğini işe koşma durumları betimlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada öğretmenlerinin belirlemelerine göre, %36'sı başarılı, %35'i orta seviyede, %29'u düşük başarılı olan toplam 99 öğrencinin ebeveyni ile görüşme yapılmıştır

Araştırmanın çalışma grubunu 2013-2014 eğitim-öğretim yılı II. Dönemi Yozgat/Yerköy Reşat Akyön Ortaokulu öğrenci ebeveynleri oluşturmaktadır. Çalışma grubu 53 erkek, 47 kız öğrenci olmak üzere toplam 100 öğrencinin ebeveynlerinden oluşmaktadır. Ebeveynlerin %64'ü kadın, %36'sı erkek; %60'ı ilköğretim, %34'ü lise, %6'sı da yükseköğretim mezunu; %55'i orta düzeyde, %31'i düşük düzeyde, %10'u çok düşük düzeyde ve %4'ü de yüksek düzeyde yaşam standardına sahiptir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Veri toplama ve analiz

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Formun geliştirilmesinde alan yazın taramasının ardından geliştirilen taslak görüşme formu 5 uzman değerlendirmesine dayalı olarak geliştirilmiştir. Geliştirilen taslak form 15 öğrenci velisine uygulanarak yönerge ve maddelerin açık ve anlaşılabilirliği test edilmiştir. Bu süreçte Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen uyum yüzdesine bakılmıştır. “Görüş birliği”, “Görüş ayrılığı” sayıları hesaplanarak görüş birliği sağlanan maddeler tespit edilmiştir. Bu araştırmada 0,70 üzerinde görüş birliği değeri elde edilen maddeler ölçeği oluşturmuştur. Araştırmada kullanılan formu oluşturan tüm maddelere dayalı olarak hesaplanan uyum katsayısı 0,80 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu uyum katsayısı soruların değerlendirmeciler tarafından yüksek güvenilirlikte kullanılabileceğini göstermektedir. Bu doğrultuda oluşturulan görüşme formu kişisel bilgileri içeren yapılandırılmış 3 madde ile yarı yapılandırılmış, görüş belirleme ile ilgili 5 açık uçlu maddeden oluşturulmuştur.

Araştırmada ebeveynlerden cinsiyetleri, eğitim düzeyleri ve toplam gelirlerinin kendilerine nasıl bir yaşam standardı sağladığı konusundaki yapılandırılmış maddeleri cevaplamaları, çocuklarının sorumluluk bilinci ve sorumluluk kazandırma sürecinin bilgilendirme, hatırlatma, takip ve geri bildirim gibi temel öğeleri konusunda görüş belirtmeleri istenmiştir. Yazılı olarak elde edilen görüşler içerik analizi yöntemlerinden frekans analizi yoluyla incelenmiştir. Süreçte öncelikle öğrencilerin cinsiyetleri belirlenmiş ve düşük başarılı, orta ve başarılı şeklinde gruplanmıştır. Ebeveynler tarafından belirtilen görüşleri derleme aşamasında elde edilen ebeveyn görüşlerini içeren dokümanlar (5, 6, 7, ve 8. Sınıf öğrenci velileri ve form 1, 2, 3) kodlanmıştır. Süreçte ebeveyn görüş formu; ilgili öğrencinin cinsiyet (E,K); başarı durumu düşük başarılı (DB), orta başarılı (OB) ve başarılı (BŞ), sınıf düzeyi (5, 6, 7, 8), veli formu no (1, 2, 3), veli eğitim düzeyi ilköğretim (İ), orta öğretim (O), yüksek öğretim (Y) şeklinde kodlanmıştır. Daha sonra belirtilen görüşler listelenerek sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

Verilerin geçerliğini sağlamak için belirtilen bütün görüşler orijinal ifadelerle araştırma raporunda açıklanmıştır. Yıldırım ve Şimşek’e (2008) göre, geçerlik ve güvenilirliğin sağlanmasında, toplanan verilerin ayrıntılı olarak rapor edilmesi ve araştırmacının sonuçlara nasıl ulaştığını açıklaması nitel bir araştırmada geçerliğin önemli ölçütleri arasında yer almaktadır. Bu araştırmada veri analiz süreci detaylı bir şekilde açıklanmış ve elde edilen görüşlere bulgular kısmında yer verilmiştir.

Bulgular

Araştırma problemini oluşturan alt problemlere ilişkin bulgular özet tablolar halinde açıklanmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Alt Problem 1: Ebeveynler çocuklarının sorumluluk bilinci konusunda ne düşünmektedir?

Tablo 1: Çocuklarının **sorumluluk bilinci konusunda** ebeveyn görüşleri özet tablosu

SINIF	Hiçbir konuda sorumluluk almaz.				Sadece okul, ödev vb. konularda sorumluluk alır.				Sadece diğer bazı konularda sorumluluk alır.				Kısmen/ara sıra sorumluluk alır.				Her zaman her konuda sorumluluk alır.			
	Toplam	Düşük başarılı	Orta Başarılı	Başarılı	Toplam	Düşük başarılı	Orta Başarılı	Başarılı	Toplam	Düşük başarılı	Orta Başarılı	Başarılı	Toplam	Düşük başarılı	Orta Başarılı	Başarılı	Toplam	Düşük başarılı	Orta Başarılı	Başarılı
5	2	1	1	-	3	1	1	1	2	2	-	-	8	4	3	1	17	-	5	12
6	1	-	1	-	2	-	1	1	6	2	4	-	5	2	3	-	8	-	2	6
7	2	2	-	-	5	3	2	-	5	3	2	-	8	3	3	2	11	-	4	7
8	0	-	-	-	1	-	1	-	2	2	-	-	3	2	-	1	8	2	2	4
Toplam	5	3	2	-	11	4	5	2	15	9	6	-	24	11	9	4	44	2	13	29

Tablo 1 bulgularına göre 5. sınıf öğrencilerinden 17'sinin her zaman her konuda sorumluluk aldıkları; 8'nin kısmen sorumluluk aldıkları; 6.sınıf öğrencilerinden 8'inin her zaman her konuda sorumluluk aldıkları, 6'sının sadece ödev vb konularda sorumluluk aldıkları; 7. sınıf öğrencilerinin 11'inin her zaman her konuda sorumluluk aldıkları, 8'inin Kısmen/arasıra sorumluluk aldıkları; 8. sınıf öğrencilerinin 8'inin her zaman her konuda sorumluluk aldıkları görülmektedir. Toplamda ise 44 öğrencinin her zaman her konuda sorumluluk aldıkları, 24'ünün kısmen sorumluluk aldıkları, 15'inin sadece diğer bazı konularda sorumluluk aldıkları, 11'inin sadece okul, ödevler vb. konularda sorumluluk aldıkları, 5'inin ise hiçbir konuda sorumluluk almadıkları görülmektedir. Buna göre orta okul öğrencilerinin sorumluluk bilincinin yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 1 bulguları öğrenci başarı durumlarına göre analiz edildiğinde ise; **her zaman her konuda sorumluluk alır** boyutunda başarılı (F:29), orta başarılı (F:13) ve düşük başarılı (F:2); **kısmen/ara sıra sorumluluk alır** boyutunda başarılı (F:4), orta başarılı (F:9) ve düşük başarılı (F:11); **sadece diğer bazı konularda sorumluluk alır** boyutunda başarılı (F:0), orta başarılı (F:6) ve düşük başarılı (F:9); **sadece okul, ödev vb. konularda sorumluluk alır** boyutunda başarılı (F:2), orta başarılı (F:5) ve düşük başarılı (F:4); **hiçbir konuda hiçbir sorumluluk almaz** boyutunda başarılı (F:0), orta başarılı (F:2) ve düşük başarılı (F:3).

Çocuklarının sorumluluk bilinci konusunda ebeveynlerin görüşlerinden orijinal örnekler:

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

DB: Sorumluluğu pek yoktur, sık sık hatırlatmamız gerekir (23EİDd5DBE); Verilen görevi severse yapar, sevmese yapmak istemez (2EYOd5DBK /24KİOd5DBK/ 73KLOd7DBK); Söyleneni yapıyor kendiliğinden gayret göstermiyor (47KLDd6DBE); Öğretmenlerin verdiği ödevleri yapmaya gayret gösteriyor, faaliyetlere katılmayı seviyor fakat anlamadığı için derslerde başarılı değil (55KİÇdd7DBK).

OB: Ödevlerini yapar, çalışırsa başarılı olur, yardımlaşma ve dayanışmayı sever, merhametli ve iyi niyetlidir (48ELOd6OBE); Konuyu kavradığı ve odaklandığı sürece sonuna kadar gider, fakat konuya hakim olamadıysa geçirir (49KLDd6OBK); Akademik anlamda sevdiği konularda iyidir, bazen de ne kadar çabalasam da yapmaz (99KLOd7OBE).

BŞ: Her zaman her konuda sorumluluk alır. Yapması gereken her türlü işi yapar (8EİÇdd5BE/10EİOd5BE/34EİOd6BK/54EİDd6BE/67KİDd7BE/76KİOd7BK/85KiOd 8BK/97KİOd8BE).

Alt Problem 2: Ebeveynler çocuklarının bir konuda sorumluluk kazanmasında onları bilgilendirmekte midir? Ne tür bilgiler vermektedir?

Tablo 2: Çocuklarının sorumluluk kazanmalarında bilgilendirme biçimine ilişkin ebeveyn görüşleri özet tablosu

Sınıf	Bilgi veriyorum.				Bilgi vermiyorum.				Ara sıra bilgi veriyorum.			
	Toplam	Düşük başarılı	Orta Başarılı	Başarılı	Toplam	Düşük başarılı	Orta Başarılı	Başarılı	Toplam	Düşük başarılı	Orta Başarılı	Başarılı
5	28	6	10	12	-	-	-	-	4	2	1	1
6	21	3	11	7	-	-	-	-	-	-	-	-
7	28	11	11	6	2	-	-	2	1	-	-	1
8	14	6	3	5	-	-	-	-	-	-	-	-
TOPLAM	91	26	35	30	2	-	-	2	5	2	1	2

Tablo 2 bulgularına göre; 5. Sınıf öğrencilerinden 32'sinin velisiyle yapılan görüşmede 28'inin çocuklarının bir konuda sorumluluk kazanmasında bilgi verdikleri görülmektedir. 4'ünün ise ara sıra bilgi verdikleri görülmektedir. 5. Sınıf öğrenci velilerinden bilgi vermiyorum diyen ise bulunmamaktadır. 6. Sınıf öğrencilerinden 21'inin velisiyle yapılan görüşmede ise velilerin tamamı bilgi verdiklerini ifade etmişlerdir. 7. Sınıf da 31 öğrencinin velisiyle görüşme yapılmıştır ve bunlardan 28'i bilgi verdiklerini belirtirken 1'i ara sıra bilgi verdiğini, 2'si de hiç bilgi vermediklerini belirtmişlerdir. 8. Sınıfta ise 14 öğrencinin velisiyle yapılan görüşmede bunlardan tamamının bilgi verdikleri ortaya çıkmıştır.

Tablo 2 öğrenci başarı durumlarına göre analiz edildiğinde ise; çocuklarının bir konuda sorumluluk kazanmasında bilgi verdiklerini ifade eden toplam 91 velinin, 30'unun çocuklarının başarılı oldukları, 35'inin çocuklarının orta seviyede oldukları ve 26'sının da çocuğunun düşük başarılı olduğu görülmektedir. Ara sıra bilgi veriyorum diyen toplam 5 velinin de 2'sinin

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

çocuklarının başarılı oldukları, 1' inin çocuğunun orta seviyede olduğu ve 2' sinin de çocuğunun düşük başarılı olduğu görülmektedir. Son olarak bilgi vermediğini belirten toplam 2 velinin de çocuklarının başarılı olduğu anlaşılmaktadır.

Çocukların bir konuda sorumluluk kazanmasında ebeveynlerin bilgilendirme biçimlerine ilişkin orijinal örnekler:

DB: Örnek olmaya çalışıyoruz ve etraftakileri örnek olarak gösteriyoruz, nasihat ediyoruz, derslerine çalışması gerektiğini söylüyoruz ve iyi bir meslek sahibi olması konusunda bilgi veriyoruz (77ELOd7DBE /84ELÇdd8DBK /91KLOd8DBK).

OB: Sorumluluklarını yerine getirirse neler olacağını, getirmezse neler olacağını örneklerle anlatırız. Sorumluluk sahibi bir insanın hayatı boyunca her konuda başarılı olacağını söyleriz. Sorumluluk yalnızca derslerinde değil hayatının her alanında kazanacağı ödüllerin anahtarıdır (4EİOd5OBE /6ELOd5OBK /31EİDd5OBE).

BŞ: Her konuda sorumluluk sahibi olması konusunda bilgi verimiz, sorumluluğunu bilen öğrenci başarılı olmak için çalışır, bunun için her şeyin düzenli, planlı olması gerekir. Sorumluluk duygusunun kendisini olgunlaştıracağını, hayata hazırlayacağını söyleriz ve yapabileceği işleri kendi başına yapmasını sağlarız (38ELÇdd6BE /44KLDd6BK/ 63KYOd7BK).

Sorumluluk kazandırma sürecinin **bilgi verme** boyutunda; genel olarak düşük başarılı öğrencilerin ailelerinin geniş bir yelpazede değerlendirilmesi gereken sorumluluk kavramını iyi bir meslek sahibi olma, örnek gösterme, nasihat etme, gibi yaklaşımlarla bilgi verdikleri görülmektedir. Orta başarılı öğrenci ebeveynleri sorumluluk ve gelecek ilişkisi kurma, hayatın her dönemindeki sorumluluk başarı arasındaki doğrusal ilişkiyi gösterme gibi bilgilendirme yaklaşımlarında oldukları görülmektedir. Başarılı öğrenci ebeveynleri ise hayatın bütün boyutlarında bilgi vererek, sorumluluk sahibi, düzenli, planlı çalışmanın başarıyı sağlayacağı, kişiyi olgunlaştırıp hayata hazırlayacağı ve yapması gerekenlerin çocuğun kendisince yapılması gerekeceği şeklinde bütüncül bir yaklaşım şeklinde olduğu görülmektedir.

Alt Problem 3: Ebeveynler çocuklarının bir konuda yüklediği sorumlulukları hatırlatmakta mıdır? Bu konuda neler yapmaktadır?

Tablo 3: Çocuklarının **sorumluluk kazanmalarında hatırlatma biçimine ilişkin** ebeveyn görüşleri özet tablosu

SINIF	Hatırlatıyorum.				Hatırlatmıyorum.				Ara sıra hatırlatıyorum.			
	Toplam	Düşük başarılı	Orta Başarılı	Başarılı	Toplam	Düşük başarılı	Orta Başarılı	Başarılı	Toplam	Düşük başarılı	Orta Başarılı	Başarılı
5	25	6	10	9	2	-	-	2	5	2	1	2
6	19	3	10	6	1	-	1	-	2	1	-	1
7	28	11	10	7	2	-	1	1	1	-	-	1
8	12	5	3	4	1	1	-	-	1	-	-	1
TOPLAM	84	25	33	26	6	1	2	3	9	3	1	5

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Tablo 3 bulgularına göre; 5. Sınıf öğrencilerinden 32'sinin velisiyle yapılan görüşmede 25'inin çocuklarının bir konuda yüklendiği sorumlulukları hatırlattıkları görülmektedir. 5'inin ise ara sıra hatırlattığı görülmektedir. 5. Sınıf öğrenci velilerinden hatırlatmada bulunmuyorum diyen ise sadece 2 velidir. 6. Sınıf öğrencilerinden 22'sinin velisiyle yapılan görüşmede ise velilerden 19'u hatırlattıklarını ifade etmişlerdir. 2' si ara sıra hatırlattıklarını, 1' i ise hiç hatırlatmadığını söylemiştir. 7. Sınıf da 31 öğrencinin velisiyle görüşme yapılmıştır ve bunlardan 28'i hatırlattığını belirtirken 1'i ara sıra hatırlattığını, 2'si de hiç hatırlamadıklarını belirtmişlerdir. 8. Sınıfta ise 14 öğrencinin velisiyle yapılan görüşmede bunlardan 12'si hatırlatmada bulduklarını, 1'i ara sıra hatırlattığını, 1'i de hiç hatırlatmadığını söylemiştir.

Tablo 3 öğrenci başarı durumlarına göre analiz edildiğinde ise; çocuklarının bir konuda yüklendiği sorumlulukları hatırlattıklarını ifade eden toplam 84 velinin, 26'sının çocuklarının başarılı oldukları, 33'ünün çocuklarının orta seviyede oldukları ve 25'inin de çocuğunun düşük başarılı olduğu görülmektedir. Ara sıra hatırlatıyorum diyen toplam 9 velinin de 5'inin çocuklarının başarılı oldukları, 1' inin çocuğunun orta seviyede olduğu ve 3'ünün de çocuğunun düşük başarılı olduğu görülmektedir. Son olarak hatırlatmadığını belirten toplam 6 veliden 3'ünün çocuklarının başarılı oldukları, 2'sinin çocuklarının orta seviyede oldukları ve 1' inin de çocuğunu düşük başarılı olduğu anlaşılmaktadır.

Çocukların bir konuda yüklendiği sorumlulukları hatırlatma konusunda ebeveyn görüşlerine ilişkin orijinal örnekler:

DB: *Tek sorumluluğu ders çalışması!! Ders tekrarlarını, kitap okuması gerektiğini, sınavlarını hatırlatırız. Ödevlerinin olup olmadığını sorarız, konuları tekrar etmesini söyleriz (30K-Dd5DBK/68EİOd7DBE/75ELOd7DBE).*

OB: *Verilen görevi yapması ve gününde teslim etmesi konusunda hatırlatmada bulunurum (86EİÇdd8OBE/5KİOd5OBE).*

BŞ: *Öğrenci olduğunu, ders çalışması gerektiğini sorular sorarak hatırlatıyoruz. Ahlaklı ve terbiyeli olması gerektiği konusunda hatırlatmalarda bulunuyoruz. Aldığı sorumluluğu beraber konuşuyoruz ve ne yapması gerektiğini söylüyoruz (18ELOd5BE/44KLDd6BK/85KİOd8BK).*

Sorumluluk kazandırma sürecinin **hatırlatma** boyutunda, yine genel olarak düşük başarılı öğrencilerin ailelerinin sorumluluk kavramını ders çalışmakla eşleştirip çerçeveyi daralttıkları görülmektedir. Çocuğa sadece derslerini, ödevlerini ve sınavlarını hatırlatmak sorumluluk bilincinin tam olarak oturmamasına sebep olacaktır.

Orta seviyedeki ve başarılı öğrencilerin velilerinin ise genel olarak sorumluluk kavramını çok boyutlu ele aldıklarını gerektiğinde doğru şekilde hatırlatmada buldukları görülmektedir. Ayrıca sadece hatırlatmakla da kalmayıp yol gösterdiklerini de ifade etmektedirler.

Alt Problem 4: Ebeveynler çocuklarının bir konuda almış olduğu sorumluluğu takip etmekte midir? Bu konuda neler yapmaktadır?

Tablo 4: Çocuklarının sorumluluk kazanmalarında takip etme biçimine ilişkin ebeveyn görüşleri özet tablosu

SINIF	Takip ediyorum.				Takip etmiyorum.				Ara sıra takip ediyorum.			
	Toplam	Düşük başarılı	Orta Başarılı	Başarılı	Toplam	Düşük başarılı	Orta Başarılı	Başarılı	Toplam	Düşük başarılı	Orta Başarılı	Başarılı
5	29	6	11	12	1	-	-	1	1	1	-	-
6	20	3	10	7	1	1	-	-	1	-	1	-
7	27	9	11	7	2	1	-	1	2	1	-	1
8	14	6	3	5	-	-	-	-	1	-	-	1
TOPLAM	90	24	35	31	4	2	-	2	5	2	1	2

Tablo 4 bulgularına göre; 5. Sınıf öğrencilerinden 31'inin velisiyle yapılan görüşmede 29'unun çocuklarının bir konuda almış olduğu sorumluluğu takip ettikleri görülmektedir, 1'inin ise ara sıra takip ettiği ortaya çıkmıştır, 5. Sınıf öğrenci velilerinden takip etmiyorum diyen ise sadece 1 veli bulunmaktadır. 6. Sınıf öğrencilerinden 22'sinin velisiyle yapılan görüşmede ise velilerden 20'si takip ettiklerini ifade etmişlerdir. 1' i ara sıra takip ettiğini, 1' i ise hiç takip etmediğini söylemiştir. 7. Sınıf da 31 öğrencinin velisiyle görüşme yapılmıştır ve bunlardan 27'si takip ettiğini belirtirken 2'si ara sıra takip ettiğini, 2'si de hiç takip etmediğini belirtmişlerdir. 8. Sınıfta ise 15 öğrencinin velisiyle yapılan görüşmede bunlardan 14'ü takip ettiklerini, 1'i de ara sıra takip ettiğini söylemiştir, takip etmiyorum diyen veli bulunmamaktadır.

Tablo 4 öğrenci başarı durumlarına göre analiz edildiğinde ise; çocuklarının bir konuda almış olduğu sorumluluğu takip ettiklerini ifade eden toplam 90 velinin, 31'inin çocuklarının başarılı oldukları, 35'inin çocuklarının orta seviyede oldukları ve 24'ünün de çocuğunun düşük başarılı olduğu görülmektedir. Ara sıra takip ediyorum diyen toplam 5 velinin de 2'sinin çocuklarının başarılı oldukları, 1' inin çocuğunun orta seviyede olduğu ve 2' sinin de çocuğunun düşük başarılı olduğu ortaya çıkmıştır. Son olarak takip etmediğini belirten toplam 4 velinin de 2'sinin çocuklarının başarılı olduğu, 2'sinin de çocuklarının düşük başarılı olduğu anlaşılmaktadır.

Çocuğun bir konuda almış olduğu sorumluluğu takip etme konusunda ebeveyn görüşlerine ilişkin orijinal örnekler:

DB: *Elimizden geldiğince takip etmeye çalışırız, sürekli uyarırız, ödevlerini kontrol ederiz. Aldığı tüm sorumlulukları yerine getirir!! (2EYOd5DBK/ 81KİOd7DBE/ 91KLOd8DBK).*

OB: *Kendisine hissettirmeden takip ederiz. Onu sıkmadan, sorular sorarak, arkadaşlık ederek yardımcı olmaya çalışırız (22KLOd5OBE/49KLDd6OBK/83ELOd7OBE).*

BŞ: *Yapması gereken işlerin program çizelgesini yaparız, sorumluluklarını yerine getirirken oluşan aksaklıkları konuşuruz. Tek başına sorumluluk almasını sağlarız (15Kİd5BK/ 63KYOd7BK/ 93KLOd8BK).*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Sorumluluk kazandırma sürecinin önemli bir ögesi olan **takip** boyutunda genel olarak düşük başarılı öğrencilerin ebeveynlerinin takip işlemini çocuğu izleme, uyarı ve ödev kontrolü şeklinde değerlendirdikleri görülmektedir. Orta seviyedeki ve başarılı öğrencilerin ailelerinin ise örtük izleme, sorularla yoklama, arkadaşça davranış içerisinde oldukları, başarılı öğrenci ebeveynleri ise iş-zaman planlaması yaparak tek başına sorumluluk almasını sağlamaları şeklinde yapmaktadırlar.

Alt Problem 5: Ebeveynler çocuklarının üstlendiği sorumluluklar hakkında geri bildirim almakta mıdır? Bu konuda neler yapmaktadır?

Tablo 5: Çocuklarının **sorumluluk kazanmalarında geri bildirim alma biçimine ilişkin** ebeveyn görüşleri özet tablosu

SINIF	Geri bildirim alıyorum.				Geri bildirim almıyorum.				Ara sıra geri bildirim alıyorum.			
	Toplam	Düşük başarılı	Orta Başarılı	Başarılı	Toplam	Düşük başarılı	Orta Başarılı	Başarılı	Toplam	Düşük başarılı	Orta Başarılı	Başarılı
5	26	4	10	12	2	1	-	1	4	3	1	-
6	18	3	10	5	3	1	-	2	1	-	1	-
7	23	7	9	7	2	1	1	-	6	3	1	2
8	11	4	3	4	2	1	-	1	1	1	-	-
TOPLAM	78	18	32	28	9	4	1	4	12	7	3	2

Tablo 5 bulgularına göre; 5. Sınıf öğrencilerinden 32'sinin velisiyle yapılan görüşmede 26'sının çocuklarının üstlendikleri sorumluluklar hakkında geri bildirim aldıkları görülmektedir, 4'ünün ise ara sıra geri bildirim aldıkları ortaya çıkmıştır, 5. Sınıf öğrenci velilerinden geri bildirim almıyorum diyen 2 veli bulunmaktadır. 6. Sınıf öğrencilerinden 22'sinin velisiyle yapılan görüşmede ise velilerden 18'i geri bildirim aldıklarını ifade etmişlerdir. 1' i ara sıra geri bildirim aldığını, 3'ü ise hiç geri bildirim almadığını söylemiştir. 7. Sınıf da 31 öğrencinin velisiyle görüşme yapılmıştır ve bunlardan 23'ü geri bildirim aldığını belirtirken 6'sı ara sıra geri bildirim aldığını, 2'si de hiç geri bildirim almadığını belirtmişlerdir. 8. Sınıfta ise 14 öğrencinin velisiyle yapılan görüşmede bunlardan 11'i geri bildirim aldıklarını, 1'i ara sıra geri bildirim aldığını, 2' si de hiç geri bildirim almadığını söylemiştir.

Tablo 5 öğrenci başarı durumlarına göre analiz edildiğinde ise; çocuklarının üstlendikleri sorumluluklar hakkında geri bildirim aldıklarını ifade eden toplam 78 velinin, 28'inin çocuklarının başarılı oldukları, 32'sinin çocuklarının orta seviyede oldukları ve 18'inin de çocuğunun düşük başarılı olduğu görülmektedir. Ara sıra geri bildirim alıyorum diyen toplam 12 velinin de 2'sinin çocuklarının başarılı oldukları, 3'ünün çocuklarının orta seviyede oldukları ve 7' sinin de çocuğunun düşük başarılı olduğu ortaya çıkmıştır. Son olarak geri bildirim almadığını belirten

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

toplam 9 velinin de 4'ünün çocuklarının başarılı olduğu, 1'inin çocuğunun orta seviye de olduğu ve 4'ünün de çocuklarının düşük başarılı oldukları anlaşılmaktadır.

Çocuğun üstlendiği sorumluluklar hakkında geri bildirim alma konusunda ebeveyn görüşlerine ilişkin orijinal örnekler:

DB: Her zaman değil ama alırız. Öğretmene sorup bilgi alırız ya da çocuğumuza sorarız. Yapmışsa teşekkür ederiz, yapmamışsa neden yapmadığını sorarız, sonra kendi haline bırakırız (2EYOd5DBK/ 23EİDd5DBE/ 24KİOd5DBK/ 26KİOd5DBE/ 55KİÇdd7DBK/ 82EİDd7DBE).

OB: Bilgi alıp gözlem yaparız. Gözlemledikten sonra sorarız, bizim gördüğümüzle onun söylediğinin aynı olup olmadığını kontrol ederiz. (6ELOd5OBK/ 29KYOd5OBE/ 31EİDd5OBE/ 53KİDd6OBE)

BŞ: Hareketlerini gözlemleriz ve yaptıklarını kontrol ederiz, öğretmenlerinden arkadaşlarından bilgi alırız. Çocuğumuz almış olduğu sorumluluktan doğan işi tamamlayınca gelip o işi başardığını gösterir (12ELOd5BK /20KLYd5BE /85KİOd8BK).

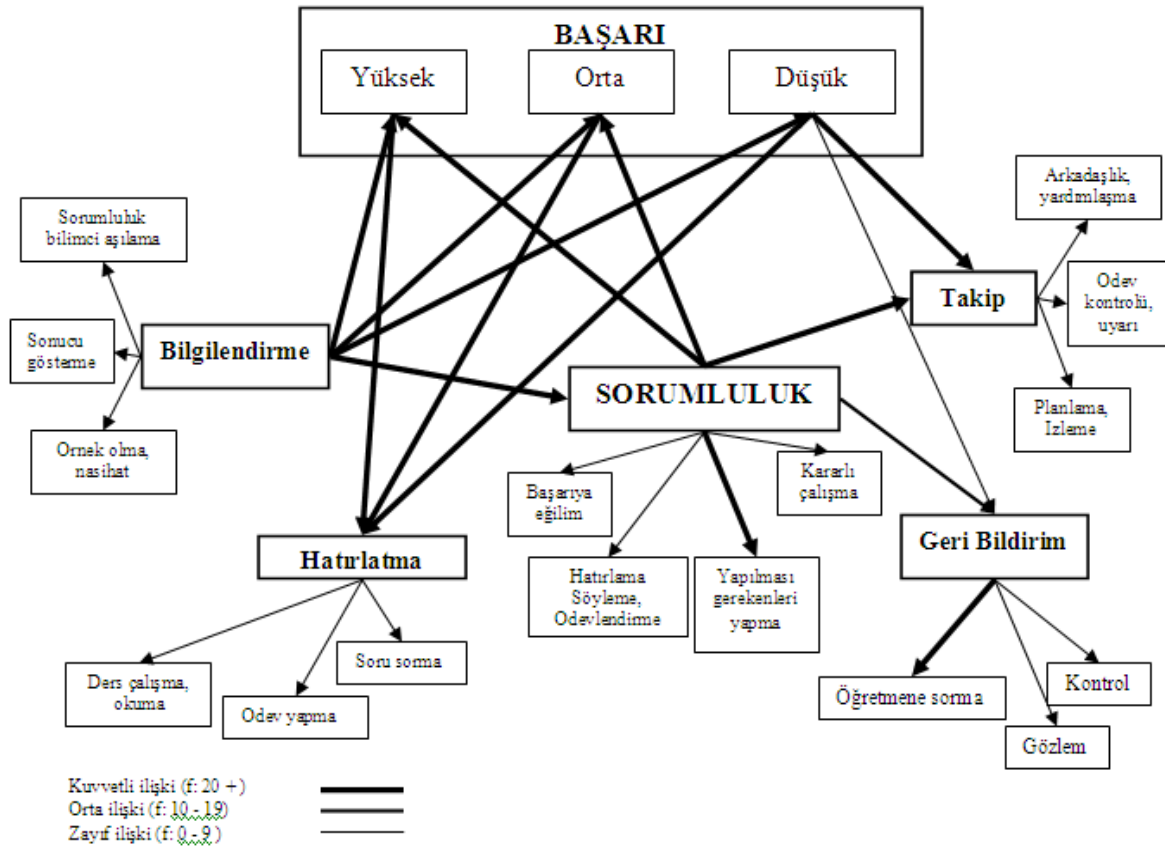
Geri bildirim alma sürecinde ebeveynlerin; düşük başarılı öğrenciler için her zaman değil, çocuğa-öğretmene sorma, yapılan sorumluluğu takdir etme, yapılmayanı sorgulama, kendi haline bırakma; orta başarılı öğrenciler için bilgi alma, gözlem yapma, gözlenen davranış hakkında konuşma, başarılı öğrenci için ise gözlem yapma, öğretmen ve arkadaşlarından bilgi alma şeklinde yaptıkları görülmektedir.

Araştırma bulgularına göre BHTG tekniği ile sorumluluk kazandırma yaklaşımına ilişkin bulgular Şekil 2'de oluşturulan ilişkiler ağı üzerinde gösterilmiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Şekil 2: BHTG yaklaşımı ile ebeveyn - çocuk sorumluluk kazandırma süreci unsurları arası ilişkiler ağı

Sonuç ve tartışma

Alan yazında, sorumluluk eğitimi üzerinde etkili olan birçok faktörden bahsedilmektedir. Altınel-Özkan'ın (2004) araştırmasında, annelerin bazen sorumluluk verdiği (%68.0) ve bunu da en fazla sorumluluk duygusu kazandırmak (%81.4) için sorumluluk verme amacı ile yaptıkları görülmüştür. Anneler çocuklarına ilköğretimin 1. kademesinde (%41.4) sorumluluk vermeye başlamaktadır. Çocuklar evle ilgili fiziksel, ekonomik ve sosyal faaliyetlerin çoğunluğunu yardımcı görev olarak yerine getirmektedir. Anneler verilen sorumluluğun çocuğun yaşına uygun olmasına (%78.8) dikkat etmektedir. Çocuklara en fazla hafta sonlarında veya tatilde (%63.8) sorumluluk verilmektedir. Annelerin yarısından fazlası verilen sorumluluğun süreklilik kazanması için, çocuğuyla iyi bir iletişim kurmaya çalışırken (%66.8), sorumluluk başarısızlıkla sonuçlandığında büyük çoğunluğu tekrar denemesi için cesaretlendirmektedir (%70.5). Annelerin %80.0'ı verdikleri sorumluluk çocukları tarafından yerine getirilmediğinde, ilk olarak yapmama nedenini öğreneceğini belirtmiştir. Çocuklar en fazla ödevleri olduğu zaman (%64.8) verilen sorumluluğu yerine getirmek istememektedir. Annelerin çocuklarına sorumluluk vermeme nedenlerinin başında, çocuğunun eğitiminin daha önemli olması gelmektedir (%85.0). Buna karşın bazı araştırmacılar sorumluluk eğitiminde ailenin önemine değinirken (Baker ve Soden, 1998; Cüceloğlu, 1999); bazıları da okulun önemini vurgulamaktadır (Altun ve Çakan, 2008; Önal, 2005; Yurtal ve Yontar, 2006). Bazı araştırmacılar ise çalışmalarında sorumluluk eğitiminde okul dışı çevrenin önemine işaret etmektedirler (Başaran, 1974; Küçükahmet, 2005; Naftchi-Ardebili, 1995; Özen, 2001). Buradan yola çıkarak sorumluluk eğitiminin, insanların etkileşim içinde olduğu her ortamı ve her bireyi kapsadığı söylenebilir. Bununla birlikte sorumluluk eğitiminde en çok üzerinde durulan ortamların aile ve okullar olduğu görülmektedir (Keçeli-Kaysılı, 2008; Köşker, 2013; Kurt, 2013;

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

Yeşil, 2014). Okul ve aile, eğitim işlevleri diğer işlevlerinin önüne geçen iki kurum olarak kabul edilmektedir (Hamby, 1992). Yontar ve Yurtal (2009) ise, çocukların, sorumluluğu; anne-babalarından, okulundan, akranlarından ve toplumundan öğrendiğini ifade etmekte ve sorumluluğu öğrenme konusundaki başarısızlığın ise; okulda, işte ve ilişkilerdeki başarısızlıkla ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Yazar ve Yanpar-Yelken (2013) bulgularında ise okullarda öğrencilerin sorumluluk değerini kazanmada zorlandıkları görülmektedir. Yaşar ve Çengelci, (2012) araştırmasında sorumluluk bilici ile birlikte diğer değerlerin kazanılmasında sosyal bilgiler dersi önemli bir işlev yerine getirmektedir. Topkaya ve Tokcan (2013) araştırmasında ise özel yayınevlerinde basılmış ders kitaplarında MEB yayınevince basılmış kitaplardan daha çok yer verdiği görülmektedir. Taşdemir'e (2009) göre İlköğretim çağı özellikle 1-5. sınıflar, öğrencilerin kişilik gelişimlerinin tamamlandığı bir dönemi ifade etmektedir. Bu açıdan bireyin kişiliğinin tamamlanma sürecinde toplumsal ve evrensel boyutlu temel değerlerin bu dönemde bireyde yerleşik hale gelmesinde okul temelli yaşantılar önemli katkı sağlayabilir. Okul programları açık ya da örtük anlayışlarda olmak üzere değerler öğretimine önem vermelidir. Bu konuda başta program geliştirme sürecinde daha sonrada programların uygulanması sürecinde okul ve okul dışı madde-insan kaynakları bu konuya duyarlı yaklaşımlarla işe koşulmalıdır.

Bu çalışmada öğretmenlerinin belirlemelerine göre tespit edilen, 36'sı başarılı, 35'i orta seviyede, 29'u düşük başarılı olan toplam 100 öğrencinin ebeveyni ile görüşme yapılmıştır ve ebeveynlerin %64'ünü kadınlar, %36'sını erkekler oluşturmaktadır. %60'ı ilköğretim+ortaokul, %34'ü lise, %6'sı da yükseköğretim mezunu olan velilerin %55'i orta düzeyde, %31'i düşük düzeyde, %10'u çok düşük düzeyde ve %4'ü ise yüksek düzeyde yaşam standardına sahiptir. Buna göre ebeveynlerin ilköğretim mezunu olduğu ve orta düzeyde yaşam standardına sahip olduğu sonucuna varılabilir.

Araştırmada ebeveynlerin %44' ü çocuklarının her zaman her konuda sorumluluk aldığını, %24'ü ara sıra sorumluluk aldığını, % 15'i sadece diğer bazı konularda sorumluluk aldığını, %11' i sadece okul, ödev vb. konularda sorumluluk aldığını ve %5'i hiçbir zaman hiçbir sorumluluk almadığını belirtmişlerdir. Buna göre ebeveyn görüşlerine göre çocuklarının genel olarak sorumluluk bilincine sahip oldukları ve başarı düzeyine bağlı olarak sorumluluk almalarının azaldığı söylenebilir.

Öğrencilerin sorumluluk alma durumları öğrenci başarı durumlarına göre açıklandığında; başarılı öğrencilerin genelde her zaman her konuda sorumluluk aldıkları; orta başarılı öğrencilerin kısmen/ara sıra sorumluluk aldıkları ve düşük başarılı öğrencilerinde sadece diğer bazı konularda sorumluluk aldıkları tespit edilmiştir. Düşük başarılı öğrenciler sorumlulukları konusunda bilgilendirilmek, hatırlatılmak ve teşvik edilmek eğilimi göstermektedirler. Orta başarılılar ise, genelde ödevlerini yaptıkları, merhamet ve dayanışma içinde oldukları, odaklandığı, sevdiği, anladığı konulara karşı sorumluluk yükledikleri görülmektedir. Başarılı öğrencilerin sorumluluk almaları konusunda özel bir durum içerisinde olmadıkları ve her zaman her konuda sorumluluk alıp, kendilerinden yapılmasını bekledikleri her türlü sorumluluğu yerine getirdikleri görülmektedir.

Araştırma sonucuna göre ebeveynler çocuklarına sorumluluk kazandırma sürecinde %91'i **bilgi verdiğini**, %5'i ara sıra bilgi verdiğini ve %2'si de bilgi vermediğini belirtmişlerdir. Buna göre ebeveynler büyük çoğunluğunun, sorumluluk kazandırma sürecinin temel ve değişmez öğelerinden bilgi verme boyutunu uyguladıkları görülmektedir. Bilgilendirme sürecinde ebeveynler; düşük başarılı öğrenciler için *iyi bir meslek sahibi olma, örnek gösterme, nasihat etme*, gibi yaklaşımlarla; orta başarılı öğrenciler için *sorumluluk ve gelecek ilişkisi kurma, hayatın her dönemindeki sorumluluk başarı arasındaki doğrusal ilişkiyi gösterme*; başarılı öğrenci için ise *hayatın bütün boyutlarında bilgi vererek, sorumluluk sahibi, düzenli, planlı çalışmanın başarıyı*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

sağlayacağı, kişiyi olgunlaştırıp hayata hazırlayacağı ve yapması gerekenlerin çocuğun kendisince yapılması gibi yaklaşımlarla bilgi verdikleri görülmektedir.

Çocuklarının bir konuda yüklendiği sorumlulukları, ebeveynler %84'ünün **hatırlattığı**, %9'unun ara sıra hatırlattığı ve %6'sının da hiç hatırlatmadığı ortaya çıkmıştır. Yine ebeveynlerin büyük çoğunluğu hatırlatma boyutunda üzerlerine düşen görevi yaptıklarını görülmektedir. Hatırlatma sürecinde ebeveynlerin; düşük başarılı öğrenciler için; *ders çalışması, ders tekrarları, kitap okuması gerektiği, sınavları, ödevlerinin olup olmadığını sorma, konuları tekrar etmesini*, orta başarılı öğrenciler için; *verilen görevin yapılması ve gününde teslim etmesi* konusunda başarılı öğrenci için ise *öğrenci olduğu, ders çalışması gerektiği, ahlaklı ve terbiyeli olması gerektiği* gibi yaklaşımlarla hatırlatmalar yaptıkları görülmektedir.

Çocuklarının bir konuda almış olduğu sorumlulukları **takip** edip etmedikleri konusunda ebeveynlerin %90'ı yaptıklarını, %5'i ara sıra yaptıklarını, %4'ü de yapmadıklarını ifade etmişlerdir. Buna göre, ebeveynlerin çocuklarının aldıkları sorumluluklarının takipçisi oldukları sonucuna varılabilir. Takip sürecinde ebeveynlerin; düşük başarılı öğrenciler için *çocuğu izleme, uyarı ve ödev kontrolü*; orta başarılı öğrenciler için *örtük izleme, sorularla yoklama, arkadaşça davranış içerisinde oldukları*, başarılı öğrenci için ise *iş-zaman planlaması yaparak tek başına sorumluluk almasını sağlamaları* şeklinde yaptıkları görülmektedir.

Sorumluluk kazandırma sürecinin **geri bildirim** alma boyutunda ebeveynlerin %78'i aldıklarını, %12'si ara sıra aldıklarını ve %9'u almadıklarını belirtmişlerdir. Buna göre, ebeveynlerin çocuklarının aldıkları sorumluluklarının geri bildirim aldıkları sonucuna varılabilir. Geri bildirim alma sürecinde ebeveynlerin; düşük başarılı öğrenciler için *her zaman değil, çocuğa-öğretmene sorma, yapılan sorumluluğu takdir etme, yapılmayanı sorgulama, kendi haline bırakma*; orta başarılı öğrenciler için *bilgi alma, gözlem yapma, gözlenen davranış hakkında konuşma*, başarılı öğrenci için ise *gözlem yapma, öğretmen ve arkadaşlarından bilgi alma* şeklinde yaptıkları görülmektedir.

Araştırma bulgularına göre, sorumluluk kazandırma sürecinin temel ve değişmez öğelerini oluşturan bilgi verme, hatırlatma, takip ve geribildirim verme ebeveynlerin büyük çoğunluğu tarafından uygulanmaktadır. Bu bulgular Bradley ve Caldwell (1979), Hamilton ve Fenzel (1988), Baker ve Soden (1988), Hamby (1992), (Baker ve Soden (1998), Cüceloğlu (1999), Scales vd., (2000), Mackenzie (2000), Dodson (2000), Yeşil (2003), Such ve Walker (2004), Altınel-Özkan (2004), Zimmerman ve Kitsantas (2005), Golzar (2006) ve Yontar ve Yurtal (2009) bulgularını desteklemektedir. Her ne kadar ebeveynler kendilerinin bu süreçte yaptıklarını yüksek oranlarda belirtmişlerse de ebeveynlerin kişisel bilgileri dikkate alındığında bunların bir eğitim ürünü ve bilimsel bilgiye dayalı yaklaşımlar olduğunu söylemek güçtür. Çünkü çalışma gurubunun ancak %40 kadarı lise üstü eğitime sahiptir.

Öneriler

Sorumluluk bilinci ile donanmış bireyler yetiştirmek hem bireysel gelişmenin hem de toplumsal gelişmenin önemli bir oluşturucusudur. Bu bilinci oluşturmak görevi toplumu oluşturan tüm kurumlarını sorumlu kılmaktadır. Bu kurumlardan aile kurumu sorumluluk eğitimi sürecinde önemli bir rol üstlenmektedir. Dolayısıyla, sorumluluk eğitiminin sadece ailede ailenin mevcut eğitim, kültür, soysa-ekonomik düzey ve aile bireylerinin inisiyatifi ile sınırlı görmeyip, toplumun tüm örgün ve yaygın eğitim kurumları ile desteklenmeli ve özellikle anne-baba- çocuk ilişkisini oluşturacak olan ebeveyn eğitimine önem verilmelidir. BHTG tekniğinin ebeveynlerce anlaşılabilir uygulanması konusunda aile eğitimine gereken önem verilmelidir. Ayrıca konu başka araştırmacılar tarafından da farklı örneklemeler ve yöntemlerle araştırılıp bulguları aile ve çocuk eğitimi sürecinin gelişmesine katkı sağlamalıdır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

KAYNAKÇA

- ALTINEL, Özkan, M. (2004). *Çocukların Aile İçi Sorumluluklarda Yer Alma Durumlarının İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ALTUN-AKBABA, S; ÇAKAN, M. (2008). “Öğrencilerin Sınav Başarılarına Etki Eden Faktörler: LGS/ÖSS’deki Başarılı İller Örneği”. *İlköğretim Online*, 7 (1).
- BABADOĞAN, Cem. (2003). “Sorumlu Davranış Geliştirme Stratejileri Bağlamında Öğrenen Sınıf”. *Milli Eğitim*, Sayı: 157.
- BAKER, AMY J. L.-SODEN, LAURA M. (1998). “The Challenges of Parent Involvement Research”. NY:ERIC Clearinghouse on Urban Education, New York.
- BİLGİN, N. (2006). *Sosyal bilimlerde içerik analizi: Teknikler ve örnek çalışmalar*. Ankara: Siyasal
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., ÇAKMAK, E.K., AKGÜN, Ö.,E.,KARADENİZ, Ş., DEMİREL, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (11.Basım) Pegem A, Ankara.
- BRADLEY, R. H. , B. M. CALDWELL. (1979). “Home Environment and Locus of Control”. *Journal of Clinical Child Psychology*, 8(2), 107-111.
- CÜCELOĞLU, D. (2001). *Yetişkin Çocuklar*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- ÇIKILI, Y; GÜLAÇTI, F; ÖZEN, Y. (2002). “İlköğretim Öğrencilerinin Sorumluluk Duygusu ve Davranış Düzeyleri İle İç-Denetimsel Sorumluluk İle Dış-Denetimsel Sorumluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4 (2).
- DAMIANİ, V. B. (1999). “Responsibility and Adjustment in Siblings of Children With Disabilities: Update and Review”, *Families in Society*, Vol 80(1), Jan-Feb : 34-40.
- DODSON, F. (2000) *Sevgiyle Disiplin*, Kural Dışı Yayıncılık: İstanbul.
- DOUGLASS, H. (2001). *Saygı ve Sorumluluk Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- DÖKMEN, Ü. (2000). *Varolmak Gelişmek Uzlaşmak*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- GLASSER, W. (1990). *Reality Therapy*. U.S.A: Harper&Row, Publishers.
- GOLZAR, F. A. (2006). *İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilere Yönelik Sorumluluk Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Sorumluluk Düzeylerinin Cinsiyet, Denetim Odağı ve Akademik Başarıya Göre İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- HAMBY, J. V. (1992). “The School-Family Link: A Key to Dropout Prevention” *Education and The Family*. (Edited by Leonard Kaplan). Allyn and Bacon A Division of Simon and Schuster, Inc. 160 Gould Street, Massachusetts: 55-68.
- HAMILTON, S. F. , L. M. FENZEL. (1988). “The Impact of Volunteer Experience on Adolescent Social Development: Evidence of Program Effects”. *Journal of Adolescent Research*, Vol 3(1), Spr : 65-80.
- KARAMAN-KEPENEKÇİ, Y. (2003). *İlköğretimde İnsan Hakları ve Sorumluluk Eğitimi*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, sayı: 34.
- KEÇELİ-KAYSILI, B. (2008). *Akademik Başarının Artırılmasında Aile Katılımı*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 9 (1).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

- KINCAL, R. (2013). *Bilimsel araştırma Yöntemleri*. Ankara. Nobel Yayınevi.
- KISA, D. (2009). *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Altı Yaş Çocuklarının Sorumluluk Eğitiminde Başvurdukları Disiplin Yöntemlerine İlişkin Görüşleri*. Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- KÖŞKER, N. (2013). “İlkokul Öğrencileri ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Doğaya İlişkin Algıları ve Sorumluluklarına Yönelik Düşünceleri”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Doi Number :<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4037>, Volume 8/3, Winter 2013, p. 341-355.
- KURT, H. (2013) “Biyoloji Öğretmenlerinin Öğrenci Başarısından Sorumluluk Algılarının Sınıf Yönetimi Profillerine Göre Analizi”. *Turkish Studies - International Periodical for The Languages, Literature And History of Turkish or Turkic*. Doi Number :<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.4807>, Volume 8/6 spring 2013, p. 473-490.
- MACKENZIE, J.R. (2000) *Çocuğunuza Sınır Koyma Sorumluluk Sahibi Bağımsız Çocuklar Yetiştirmenin Yolları* (Çvr: Gürel, H.), HYB Yayıncılık: Ankara.
- NAFTCHİ-ARDEBİLİ, Shahin (1995). Parents’ Views of Their İnvolvement at Home, in Esea Chapter 1 Programs, and School: Impact on Parents and Their Children, Paper Presented at The Annual Meeting of The American Educational Research Association (San Francisco, CA, Reports-Research/Technical (143)-Speeches/Conference Papers (150), 143-150,
- ÖZEN, Y. (2001). *Yarına Kalmak Adına Sorumluluk Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- SCALES, Peter C.-BLYTH, Dale A.-BERKAS, Thomas H.-KİELSMEİER, James C. (2000). “The Effects of Ser vice-Learning on Middle School Students’ Social Responsibility and Academic Success”. *Journal of Early Ado lescence*, Vol. 20 No. 3.
- SUCH, E. & WALKER, R. (2004), “Being Responsible and Responsible Beings: Children’s Understanding of Responsibility”. *Children & Society*, Volume 18, p.231-242.
- ŞAHAN, E. (2011). *İlköğretim 5. ve 8. Sınıf Ders Programlarındaki Sorumluluk Eğitimine Dönük Kazanımların Gerçekleşme Düzeyleri*. Yüksek lisans tezi, Ahi Evran Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü.
- TAŞDEMİR, M. (2009) “İlköğretimde Değerler Eğitimi ve Bu Değerlerin Alevi-Bektaş Değerleri ile İlişkisi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Güz, 2009, 51, 295-326
- TOPKAYA, Y. ve TOKCAN, H. (2013). “Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Belirlediği Değerlerin 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansıma Düzeylerinin Karşılaştırılması”. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:4, Sayı:10, 33-43.
- TÖREMEN, F. (2011). “Öğretmen Adaylarının Sorumluluk Eğitimi”. *Zirve Üniversitesi Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11 (1).
- YAŞAR, Ş. ve ÇENGELCİ, (2012). “Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimine İlişkin Bir Durum Çalışması”. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:3, Sayı:9, 1-23.
- YAŞAROĞLU, C. (2013) . “Hayat Bilgisi Dersi Kazanımlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. “*Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Doi Number :<http://dx.doi.org/10.7827 / TurkishStudies.4838>Volume 8/7 Summer 2013, p. 849-858,
- YAVUZER, H. (2007). *Çocuk Eğitimi El Kitabı*. 22. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

- YAZAR, T. ve YANPAR-YELKEN, T. (2013). “İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Değerler Eğitiminin Mevcut Durumunun Öğretmen Görüşlerine Göre Belirlenmesi”, Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:4, Sayı:10, 44-58.
- YEŞİL, R. (2003). “Sorumluluk Bilincinin Gelişmesine Okul ve Ailenin Etkisi”.Eğitim Araştırmaları Dergisi,10, 175-183
- YEŞİL, R. (2014). “İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Sorumluluk Eğitimi Stratejilerinin İncelenmesi”. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 29(2), 282-294
- YONTAR, A; YURTAL, F. (2009). “Sorumluluk Kazandırmada Öğretmenler Tarafından Kullanılan Yaptırımların İncelenmesi”. Eğitim ve Bilim, 34 (153), 144-156.
- ZİMMERMAN, B. J. , A. KİTSANTAS (2005). “Homework Practices and Academic Achievement: The Mediating Role of Self-Efficacy and Perceived Responsibility Beliefs”. Contemporary Educational Psychology, 30(4): 397-417.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMSEK, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (6.Basım) Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/8 Summer 2014

